

Número 7, desembre 2001

L'ètica en la formació d'arxivers i bibliotecaris: una necessitat compartida

[NÚRIA JORNET I BENITO](#)

Facultat de Biblioteconomia i Documentació
Universitat de Barcelona
jornet@bd.ub.es

[CONCEPCIÓN RODRÍGUEZ PARADA](#)

Facultat de Biblioteconomia i Documentació
Universitat de Barcelona
rodrigue@bd.ub.es

Resum

S'analitza la importància de l'ètica en l'àmbit professional de l'arxivística i la biblioteconomia. Es proposa la presència d'aquest component deontològic en els programes formatius i s'enceta una reflexió sobre la necessitat de consensuar un codi ètic compartit per aquests dos col·lectius professionals.

Introducció

Diferents professions, no exclusivament relacionades amb la informació i la documentació, manifesten un creixent interès per l'ètica. Així, per exemple, des de l'àmbit empresarial o de la gestió cultural s'han plantejat fòrums de discussió per reflexionar sobre aspectes deontològics.¹ Observem també un augment significatiu d'assignatures de contingut ètic en diversos centres universitaris.²

Seguint els signes del temps, la Facultat de Biblioteconomia i Documentació de la Universitat de Barcelona, amb el nou pla d'estudis posat en marxa el curs 1998–1999, ha incorporat dins les assignatures troncales de Biblioteques de Recerca i Organització d'Arxius un epígraf del programa dedicat a l'estudi de la deontologia professional dels bibliotecaris i arxivers, respectivament. La coincidència en el temps a l'hora d'exposar el tema ens ha fet reflexionar sobre el rerefons ètic de la nostra professió, la necessitat de la seva presència en la formació dels professionals de l'arxivística i la biblioteconomia, amb l'objectiu final d'encetar un debat per a la formulació de criteris ètics comuns.

La importància de l'ètica en el món dels arxius i biblioteques

La deontologia, en paraules d'Esperanza Guisán, és “el estudio de los deberes de los seres humanos en cuanto miembros de una profesión, [la cual] no puede tener otra misión que ayudar a procurar la felicidad de los usuarios de un servicio sin menoscabo de la igual felicidad de quienes se lo proporcionan”.³ D'aquest text es desprèn que la deontologia, tot i que s'adreça a col·lectius professionals, vetlla no tan sols per ells sinó també per l'usuari.

Pel que fa a bibliotecaris i arxivers, és clar que exerceixen una funció social complexa atès que treballen amb informació. Aquesta funció cal entendre-la com un compromís amb la societat, en el sentit que és responsabilitat seva facilitar l'accés, en igualtat de condicions, a la informació tot garantint el que és un dret social fonamental. Les implicacions ètiques derivades d'aquesta funció i compromís són clares. Actualment, per exemple, el debat se situa en els termes de si el dret social a la informació a què al·ludíem ha de patir alguna mena de restricció. Aquest és el debat plantejat a França per les discussions entre els diputats electes del Front National i el col·lectiu bibliotecari arran de la pluralitat de continguts i punts de vista sobre els diferents temes que haurien de ser presents a les biblioteques públiques. La postura defensada pels bibliotecaris francesos ha estat finalment la de garantir a la biblioteca el lloc de privilegi que li correspon en una societat democràtica, és a dir, com una porta d'accés al coneixement i lloc de lliure confrontació d'idees. La qüestió discutida no és intranscendent ja que condiciona, entre d'altres, els criteris de selecció del fons. En contra de la uniformització i el pensament únic, la biblioteca, a partir de criteris de neutralitat i igualtat, ha de vetllar perquè el contingut de la seva col·lecció, ja es tracti de la de ficció o l'estrictament informativa, sigui un reflex fidel de la diversitat present en el si de la societat, amb la confiança posada en el bon criteri dels usuaris pel que fa a la utilització de la informació. És en aquest context que creiem que es mostra la necessitat d'un codi ètic que es faci ressò, per començar, del lligam existent entre el dret a la informació i el principi de llibertat intel·lectual.⁴

En el món dels arxius podem esmentar també alguns fets que no fan més que posar sobre la taula aquesta responsabilitat social d'uns professionals que, a més, i en el cas dels arxivers, tracten, conserven i fan accessibles uns documents que no tenen un exclusiu valor informatiu (sinó també probatori, patrimonial, de testimoni), que comporta un tractament diferenciat i unes implicacions socials, polítiques, personals o comercials que no tenen els documents de biblioteca. Així, per exemple, a l'antiga RDA, l'obertura dels arxius de la Stasi i la possibilitat que la ciutadania consultés alguns dels expedients disciplinaris o els dossiers d'informació ha deixat a la llum la xarxa d'espionatge “domèstic”, dins la mateixa família en alguns casos, que es va desenvolupar en l'anterior règim repressiu. Les conseqüències s'han fet sentir i les autoritats competents —polítiques i professionals— han hagut de reflexionar sobre la conveniència de limitar aquest accés a una documentació pública, el contingut de la qual està produint o pot ocasionar veritables crisis socials i familiars.⁵ No endebades, si mirem enrere en l'elaboració d'alguns dels codis deontològics nacionals, els arxivers nord-americans formularen unes primeres pautes de conducta el 1939 coincidint amb un debat de fons entre la llibertat d'informació i la protecció de la intimitat.

Per als bibliotecaris, encara, l'interès per l'ètica no seria res més que recuperar el que va ser el signe d'identitat del moviment de la *public library* en el segle XIX, és a dir, posar la cultura a l'abast de les noves classes populars urbanes. Una sensibilitat per qüestions socials que ara, potser, s'ha posat en segon terme en privilegiar l'atenció per les tecnologies de la informació, o si més no, pel component tècnic en una societat tècnicament complexa. Des d'aquesta perspectiva, alguns autors subratllen que una mentalitat "excessivament tècnica" pot inhibir, a la llarga, les respostes i plantejaments ètics,⁶ si bé ja s'han fet sentir algunes veus crítiques davant la possibilitat real, per exemple, de crear nous exclosos o analfabets en aquest "món tecnificat". És clar que, en definitiva, en un món de transformacions —socials, culturals i tecnològiques— radicals i vertiginoses, cal una reflexió sobre l'ètica en la nostra professió, ja que es posen sobre la taula molts temes que impliquen i ens reclamen una decisió ètica.

D'altra banda, la responsabilitat de redactar un codi deontològic és del col·legi o associació professional i fóra convenient la participació d'experts procedents del camp de l'ètica, la biblioteconomia i l'arxivística, d'usuaris i gestors en la seva formulació. Els avantatges aportats pel codi són clares: augmenta la visibilitat i el reconeixement social de la professió; és garantia de treball, compromís de qualitat tant davant dels usuaris com de l'Administració, i és finalment una eina que ajuda a la cohesió/integració entre els membres de la professió, és a dir, "fomenta" el corporativisme en sentit positiu a més de "robustecer los pilares del bienestar colectivo e individual".⁷ Per poder atendre aquests objectius cal que el codi sigui conegut i difós entre el col·lectiu professional i la societat per a la qual treballa.

Necessitat i presència de l'ètica en la formació del professional

La importància i necessitat del component ètic en la nostra professió i els avantatges que té la seva formulació en un codi per als col·lectius professionals implicats haurien de justificar per si sols la presència de l'ètica en l'itinerari curricular dels alumnes de les facultats de Biblioteconomia i Documentació. El bibliotecari documentalista, l'arxiver, ha d'estar preparat o ha de ser conscient dels reptes que la seva tasca professional implica. Entendre la informació com un dret i un bé social i facilitar-ne un accés àgil, transparent, en igualtat de condicions, tot respectant les possibles limitacions en l'esfera de la intimitat, defensa de la privadesa o dels drets d'autor. Però també ha de reconèixer que altres components escrupolosament ajustats als estàndards com, per exemple, la tria d'encapçalaments de matèries, el tipus de documents que s'inclouen sota aquests termes, la visibilitat dels autors d'obres col·lectives per a la selecció d'un d'ells com a entrada principal, suposen, creiem, un "tall" subjectiu, ideològic, que pot mediatitzar l'accés i la recuperació de la informació i el tractament documental.

Analitzant els codis d'ètica professional existents, advertim que tots recomanen la seva convenient difusió i encoratgen que els futurs professionals siguin formats en el coneixement i respecte d'aquestes pautes deontològiques. La necessitat que aquest component deontològic formi part de la formació reglada i permanent o, en altres paraules, el valor pedagògic de l'ètica, ha estat defensat tant per professionals en exercici⁸ com per organitzacions de l'àrea. Així, les *Guidelines for professional library/information educational programs* de l'IFLA¹⁰ defineixen com a

missió d'un programa de Biblioteconomia i Documentació "la coherència amb els valors no discriminatoris de la professió". I com a elements centrals d'aquest programa situen "l'entorn de la informació, els aspectes polítics i ètics de la informació". Des de la Societat Americana d'Arxivers, s'ha impulsat també la inclusió de l'ètica en els programes educatius dels graduats en arxivística¹¹ com un element més en la reflexió general sobre la deontologia professional i la redacció i implantació d'un codi. L'arxivera nord-americana Karen Benedict argumenta en aquest sentit que "la professió necessita preparar arxivers per tractar els desafiaments que poden haver d'afrontar i que impliquin una elecció ètica sobre valoració, selecció, processament i accés a la informació en la societat moderna".¹¹

Malgrat que en les assignatures esmentades de Biblioteques de Recerca i Organització d'Arxius s'inclou l'estudi de l'ètica, aquesta presència no queda reflectida en els objectius de la Diplomatura de Biblioteconomia i Documentació. Si els analitzem, descobrim, per contra, que es fa especial èmfasi en l'adquisició d'habilitats tècniques i procediments de la tasca professional i no es considera l'existència d'un àmbit que convidi a reflexionar sobre els aspectes ètics de la professió.¹² Un altre element que cal tenir en compte és el de la idònia ubicació d'aquest àmbit en el *curricula*. L'experiència ens mostra que la presència d'aquests continguts en el primer curs no és adequada, a causa de la falta de perspectiva global dels alumnes pel que fa a l'exercici de la professió. És per això que pensem que el més encertat fóra situar-los en el tercer curs dins una assignatura obligatòria que permetés un contingut harmonitzat. Així, l'ètica permetria arrodonir, donant sentit, unes matèries altament tècniques i abocades a la pràctica però en les quals no és difícil trobar el rerefons *theoric* ja esmentat abans.

Un codi deontològic de base compartida?

El contingut ètic d'aquesta assignatura podria ser, com dèiem, harmonitzat; això és, incidir i treballar en la possibilitat d'una ètica compartida entre arxivers i bibliotecaris, que posaria de nou sobre la taula el vell i no menys "sensible" tema de la formació harmonitzada en determinades àrees o assignatures.¹³ A hores d'ara, l'únic projecte d'elaboració d'un codi comú per a tots els professionals de la informació s'ha dut a terme a Portugal, per part de la Comissió d'Ètica dels Professionals de la Informació de Portugal, que agrupa l'Associació Portuguesa de Bibliotecaris, Arxivers i Documentalistes (BAD), l'Associació per a la Gestió de la Informació (INCITE) i l'Associació Portuguesa de Documentació i Informació per a la Salut (APDIS). Fora d'aquest projecte, si comparem dos codis deontològics de l'àrea de l'arxivística i la documentació, amb caràcter supranacional i voluntat generalista, també podem perfilar unes regles ètiques de base per a les dues professions.

De l'anàlisi del codi proposat pel Consell Internacional d'Arxius (CIA) i per l'European Council of Information Associations (ECIA)¹⁴ extraïem un primer bloc de pautes de caràcter molt general, regles bàsiques de comportament moral que haurien de guiar la conducta de qualsevol professional, o si més no, la dels membres d'aquelles professions amb un "fort contingut i responsabilitat socials":¹⁵

- Actuació professional diligent seguint els principis professionals i científics establerts, i els drets i obligacions acceptats per cada professió. Una actuació que implica també el deure i la necessitat d'actualitzar els coneixements rebuts.

- Coneixement i formació en els principis ètics, intentant que aquest corpus de principis sigui assumit pels membres de la professió i vetllant pel seu compliment en la pràctica quotidiana.
- Deure de reserva o secret professional.
- Llibertat i independència professional.
- Lleialtat professional vers el col·lectiu professional, els col·legues de la professió o altres professions afins. Lleialtat que es tradueix en cooperació professional, això és, saber compartir coneixements i experiències, i saber canalitzar les divergències professionals en fòrums de discussió pertinents, sense personalitzar aquestes diferències d'opinió.
- Lleialtat professional vers la institució on es treballa. Comportar-se d'acord amb la política establerta per la institució, amb el benentès que la lleialtat última ha de dirigir-se cap als principis ètics fonamentals i cap a la professió en conjunt. Remarcant també, i en aquest sentit, la necessitat que l'organisme on treballa el professional es doti, al seu torn, d'una deontologia de caràcter institucional.

També es poden extreure un segon bloc de regles més específiques que poden compartir arxivers i bibliotecaris, concretades en:

- Responsabilitat personal vers els fons o col·leccions. En l'arxiu, garantir la conservació del fons documental i el seu ús des de totes les perspectives del valor —administratiu, probatori, cultural/històric— i edats dels documents. En la biblioteca, assegurar la presència de tots els punts de vista i de tots els temes.
- Responsabilitat personal vers el públic. Tracte cortès, eficient i equànim. Accés equitatiu i sense discriminació. Dret a la privadesa i la confidencialitat de l'usuari en les relacions amb els serveis de l'arxiu o biblioteca. Deure d'informar i facilitar l'accés a la informació i a la documentació dins la normativa vigent pel que fa al respecte a la intimitat, als drets d'autor i a la llibertat d'informació.

La possibilitat, creiem que real, de compartir aquests continguts ètics generals no exclou la conveniència que cada àrea professional perfili a partir d'aquesta base comuna —si més no, de reflexió— el que seria un tercer bloc de pautes de comportament professional més concretes i específiques. Aquest fet propiciaria la conveniència de replantejar el “vell” i no menys “sensible” tema de la formació harmonitzada en determinades àrees o assignatures dels futurs bibliotecaris i arxivers.

Notes

¹ Una mostra recent és el XII Congrés de Valors d'Empresa, celebrat a Barcelona el 17 i 18 d'octubre de 2001, amb un bloc dedicat a la “Gestió de l'ètica” o el Simposi d'Ètica i Intervenció Cultural promogut per l'Associació de Professionals de la Gestió Cultural de Catalunya i el Centre de Recursos Culturals de la Diputació de Barcelona, realitzat a Barcelona el 27 i 28 de novembre de 2001.

² Per exemple, al IESE de la Universitat de Navarra o a ESADE, des de l'òptica de l'ètica empresarial.

³ Esperanza Guisán, “Ètica y deontología”, *Educación y biblioteca*, núm. 98

(1999), p. 44.

⁴ Anne Kupiek, "Éléments de réflexion pour une déontologie professionnelle", *BBF*, t. 44, núm. 4 (1999), p. 11.

⁵ Ramon Alberch, José Ramon Cruz Mundet, *Archívese. Los documentos al poder. El poder de los documentos*. (Madrid: Alianza Editorial, 1999).

⁶ José Luis Fernández; Hortal Alonso (comp.), *Ética de las profesiones*. (Madrid: UPCO, 1994).

⁷ Esperanza Guisán, "Ética y deontología", p. 46.

⁸ Vegeu Anne Kupeic, "Éléments de réflexions pour une déontologie professionnelle", *BBF*, núm. 4 (1999).

⁹ "Directrius per als programes educatius de biblioteconomia i documentació de nivell professional", *BiD: Textos Universitaris de Biblioteconomia i Documentació*, núm. 6 (2001). Traducció de les Guideliness feta per A. Estivill [Consulta: 1/10/2001].

¹⁰ *American Archivist*, núm. 51, vol. 3 (estiu 1988).

¹¹ Karen Benedict, "El codi ètic de la societat americana d'arxivers. La història de seu desenvolupament i implantació", *Lligall*, núm. 8 (1994), p. 227–243.

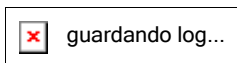
¹² Tot i que alguns dels objectius de l'assignatura poden ser entesos des d'aquesta perspectiva: "estimulació dels aprenentatges mitjançant el contacte amb la realitat i la presentació de l'experiència directa que permeti l'adquisició dels hàbits de rigor i coherència demanats en les tasques professionals". Vegeu *Guia de l'estudiant i programes de les assignatures de la Facultat de Biblioteconomia i Documentació*. Curs 2001–2002.

¹³ Idea ja esbossada per Maria Elvira Silleras a: "Archivos, ética y formación profesional". En *Manual de Archivística*. (Madrid: Síntesis, 1998), p. 325–343. Trobem aquesta idea quan inclou l'ètica en un possible catàleg de matèries harmonitzables "que esdevindrien un base de formació comuna a la qual se sumaria un altre nivell de coneixements més específics, adaptats a les especificitats del treball dels tres professionals".

¹⁴ Núria Jornet, Concepción Rodríguez, "Una comparación de los códigos éticos propuestos por el Consejo Internacional des Archives (CIA/ICA) y el European Council of Information Associations (ECIA)" [en premsa].

¹⁵ Tot i que darrerament s'han alçat veus crítiques contra la que es considera excessiva generalització dels codis deontològics, alhora que es demana la inclusió de clàusules pel que fa a aspectes més punyents i controvertits de la professió.

Data recepció: 21/11/2001 Data acceptació: 29/11/2001

Articles similars a BiD

- [Principis deontològics dels professionals de la informació i la documentació : el codi de l'European Council of Information Association \(ECIA\)](#). European Council of Information Associations. (2001)
- [Conflictes ètics en la gestió de la informació : una mirada des de la deontologia professional](#). Buxarrais Estrada, M. Rosa. (2004)
- [L'ensenyament de l'ètica i la deontologia de la informació en els estudis universitaris de biblioteconomia i documentació](#). Pérez Pulido, Margarita. (2004)
- [El codi d'ètica de l'American Library Association](#). American Library Association. (2001)
- [Codi internacional de deontologia d'arxivers](#). International Council on Archives. (1998)

Articles similars a Temària

- [La formación de bibliotecarios, archiveros y documentalistas en una revista de la UNESCO. Bibliografía anotada](#). Pinto Molina, María; Torres, Isabel de. (1993)
- [Acerca de los métodos de estudio de la relación entre condiciones laborales y formativas entre Biblioteconomía y Documentación : el caso de la Universidad Carlos III](#). Caridad Sebastián, Mercedes; Moreiro González, José Antonio. (1998)
- [Imatge, estatus i reputació de la biblioteconomia i la documentació](#). Prins, Hans; Gier, Wilco de. (1993)
- [Dades sobre la incorporació laboral de les darreres promocions de diplomats de l'Escola "Jordi Rubió i Balaguer"](#). Espelt, Constança; Pons, Amadeu. (1993)
- [Els professionals de la documentació davant la lei de propietat intel·lectual](#). Páez Mañà, Jorge; Triviño Acuña, Ana Isabel. (1989)

Articles del mateix autor a Temària

[Jornet i Benito, Núria](#) [Rodríguez Parada, Concepción](#)

[[més informació](#)]

Facultat de Biblioteconomia i Documentació
Universitat de Barcelona
Barcelona, desembre de 2001
<http://www.ub.edu/biblio> • [Comentaris](#)

 [Citació recomanada](#) • [Metadades](#)
[UB](#) • [Facultat](#) • [BiD](#)